

prof. dr hab. MIROSŁAW MINKINA

Siedlce, dnia 22 sierpnia 2023 r.

Uniwersytet Przyrodniczo – Humanistyczny
w Siedlcach

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Konrada Stanisława Kordalewskiego

pt. Cyberprzemoc wobec małoletnich

Przedmiotowa recenzja została sporządzona na podstawie Uchwały nr 60/V/2023 Senatu Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, z dnia 4 lipca 2023 r. w sprawie powołania recenzentów w przewodzie doktorskim mgr. Konrada Kordalewskiego, o czym powiadomiono mnie pismem Rektoratu Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie nr R-493/2023 z dnia 12 lipca 2023 r.

Problem bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni stanowi jedno z najpoważniejszych wyzwań naszej współczesnej cywilizacji. Internet oraz sieci komputerowe stały się bytem powszechnym. Niosą one ze sobą wiele udogodnień, kreują postęp, racjonalizują nasze postępowania. Trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie społeczeństw, państw oraz jednostek bez dostępu to Internetu. Ale z drugiej strony Internet kreuje wiele zagrożeń dla ich użytkowników. Jesteśmy świadkami swego rodzaju rywalizacji pomiędzy zabezpieczeniami systemów informatycznych, a pomysłami do zakłócenia systemów informatycznych lub wykorzystania ich w celu czynienia szeroko pojętego zła. Środowisko Internetu, to także miejsce wykorzystywane do dezinformacji oraz przemocy.

A zatem z uznaniem odnoszę się do próby zbadania problemu przemocy wobec małoletnich, która realizowana jest w cyberprzestrzeni. Problem jest o tyle istotny, że środowisko Internetu jest dla małoletnich miejscem, gdzie spędzają oni większość swojego czasu. Internet staje się ich drugim życiem, w którym chcą pozostawać dłużej niż w życiu realnym. Coraz częściej – żeby nie rzec wszędzie – można zobaczyć młodych ludzi, chociaż nie tylko, na spotkaniu, przy czym każdy z nich wpatrzony jest w ekran swojego smartphona i nie może lub nie chce oderwać się od alternatywnej – ale dla wielu najważniejszej – wirtualnej rzeczywistości. Rzeczywistość ta stała się wszechobecna, w której wypada, a właściwie należy być obowiązkowo, bo gdy się nie jest obecnym w wirtualnej rzeczywistości, po prostu nie istnieje się.

Przedmiotowa rozprawa składa się z wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, streszczenia, abstraktu, bibliografii, spisu tabel, spisu wykresów, spisu rysunków i aneksów. We wstępie Autor dokonuje przeglądu rozumienia kategorii bezpieczeństwa. Nie umniejszając wartości dalszych rozważań, wydaje się jednakże, że na poziomie rozprawy doktorskiej rozumienie tych kategorii wydaje się oczywiste. Zidentyfikował tutaj w sposób ogólny środowisko rzeczywistości wirtualnej, które często przekracza granice czasu i przestrzeni. W takiej sytuacji zbadanie relacji pomiędzy światem realnym a wirtualnym, w odniesieniu do osób małoletnich wydaje się zasadne z perspektywy nauk o bezpieczeństwie.

W rozdziale pierwszym zawarte są *Założenia metodologiczne badań*. W części rozdziału dotyczącej sytuacji problemowej scharakteryzowano przestrzeń wirtualną jako kategorię globalną, w której tradycyjne kategorie społeczności w wymiarze solidarnościowym, interakcyjnym oraz instytucjonalnym, przeniosły się do równoległej rzeczywistości wirtualnej, zastępując coraz częściej rzeczywistość realną. Doktorant dość szeroko charakteryzuje zagrożenia wynikające z obecności w cyberprzestrzeni. Wskazuje na

mowę nienawiści, agresję i przemoc kierowaną wobec młodych ludzi. Wyróżnia także dziesięć różnych rodzajów agresji elektronicznej. Należą do nich: mobbing wobec rówieśników, agresję elektroniczną wobec nauczycieli, cyberprzemoc wobec osób nieznanymi w realnym świecie, oszustwa elektroniczne, agresję wobec celebrytów i sławnych osób, cyberprzemoc związana z relacją osobistą, groźby karalne, relacje sprawca – ofiara oraz cyberprzemoc w kontekście żartu. W kontekście takiej panoramicznej charakterystyki zagrożeń, Doktorant formułuje główny cel badawczy, którym *jest określenie źródeł, istoty i determinantów cyberprzemocy wobec małoletnich oraz jej skutków i możliwości przeciwdziałania tym skutkom* (s.34). Główny cel badawczy doprecyzowany jest przez pięć celów szczegółowych. Proces badawczy dysertacji oparto na jednym problemie głównym oraz pięciu problemach szczegółowych. Sformułowano jedną hipotezę główną oraz pięć hipotez szczegółowych. Zdaniem recenzującego hipotezy mają zbyt afirmatywny charakter, przybierając tym samym formę bardziej tez czy wniosków niż określonego rodzaju przypuszczenia. W rozprawie, na różnym etapie badań wykorzystano następujące metody: jakościowej analizy tekstu, indywidualnego przypadku, sondażu diagnostycznego, obserwacji z interwencją ukrytą.

Charakterystyki *Cyberprzestrzeni i jej wpływu na bezpieczeństwo strukturalne i personalne dokonano w rozdziale drugim*. W tymże rozdziale Doktorant przedstawia wpływ cyberprzestrzeni na funkcjonowanie społeczeństwa, zagrożenia płynące z cyberprzestrzeni oraz główne kierunki jej rozwoju. Prawidłowym zabiegiem jest uporządkowanie rozumienia pojęć związanych z środowiskiem cyberprzestrzeni. Za wartościową uznaję próbę określenia wpływu cyberprzestrzeni na funkcjonowanie społeczeństwa w aspekcie społecznym, socjologicznym i prawnym. Recenzujący z pewnym sceptycyzmem odnosi się do wyspecyfikowania i definiowania w rozdziale merytorycznym, takich pojęć jak np.: telefon komórkowy czy komputer osobisty. Bardziej właściwym miejscem byłoby umieszczenie tych kategorii w załączniku/aneksie, a nie w toku głównego wywodu naukowego. Podrozdział dotyczący zagrożeń wynikających z funkcjonowania w cyberprzestrzeni, mógłby – zdaniem recenzującego – mieć bardziej charakter badawczo-analityczny, niż specyfikujący zagrożenia i uwyrażniający je definicyjnie. Podobnego typu uwaga odnosi się również do podrozdziału poświęconego kierunkom rozwoju cyberprzestrzeni. Zamiast słownikowo instrukcyjnej narracji, wartości rozprawie dodałaby naukowa analiza trendów rozwojowych cyberprzestrzeni. Warto byłoby w przyszłych badaniach poddać naukowemu oglądowi kierunki myślenia oraz rozwoju w wykonaniu, chociażby, wielkich korporacji z amerykańskiej Doliny Krzemowej, bowiem tam rodzi się *know how* dotyczące cyberprzestrzeni, co wynika z nakładów na badania i skupieniu kadry naukowo badawczej.

Cyberprzestrzeń w życiu małoletnich jest przedmiotem rozważań w rozdziale trzecim. Doktorant słusznie konstatuje, że cyberprzestrzeń stała się nieodłączną częścią życia współczesnego społeczeństwa. Jak wspomniano już wcześniej, oprócz oczywistych dobrodziejstw, cyberprzestrzeń niesie ogrom zagrożeń, w tym wpływających na sferę psychiczną człowieka. Dla dzieci i młodzieży świat rzeczywistości internetowej, stał się światem alternatywnym, w skrajnych przypadkach bardziej rzeczywistym i ważniejszym niż świat realny w pozytywistycznym jego rozumieniu. Młodzi ludzie oprócz „zagrożeń dla każdego” doświadczają także zagrożeń wpływających negatywnie na ich psychikę, osobowość, zdolność do funkcjonowania w życiu codziennym. Są oni bardziej podatni na uzależnienie, mogące skutkować – jak słusznie zauważył Doktorant – izolacją społeczną, obniżeniem samooceny, zaburzeniem snu – w przypadku braku lub ograniczenia dostępu do Internetu. Do innych zagrożeń związanych z obecnością młodych ludzi należy zaliczyć podatność na różne formy agresji, określane jako cyberprzemoc. Uznając, że od przestrzeni wirtualnej nie ma odwrotu, podjęcie problematyki badań objętych zakresem rozprawy wydaje się wielce uzasadnione. Dlatego tak ważne są działania systemowe realizowane przez

szkolnictwo, rodziny, instytucje rządowe i pozarządowe zmierzające do chronienia młodzieży przed negatywnymi skutkami obecności w cyberprzestrzeni.

Rozdział czwarty poświęcony jest Cyberprzemocy jako zagrożeniu bezpieczeństwa małoletnich. Zakresem badań rozdziału objęto następujące zagadnienia: unormowania prawne w zakresie cyberprzemocy, istota, źródła, skala i skutki cyberprzemocy wobec małoletnich, mechanizmy i formy cyberprzemocy wobec małoletnich, profil małoletniego sprawcy i ofiary cyberprzemocy. Doktorant trafnie identyfikuje istotę przemocy w cyberprzestrzeni, wskazując na czynniki społeczne, technologiczne i psychologiczne. Trafnie scharakteryzował mechanizmy i formy przemocy, korzystając szeroko z angielskojęzycznych opracowań naukowych. Za wartościowe poznawczo uznaję przedstawienie typologii przemocy – werbalna, emocjonalna, seksualna i społeczna. Typologia ta, zdaniem recenzującego, może być wielce przydatna w postępowaniu rodziców, nauczycieli, wychowawców. Za niezwykle cenne z poznawczej perspektywy należałoby uznać przedstawienie psychologicznego profilu małoletniego sprawcy i ofiary. Na profil ten składa się specyfikacja cech, co może stanowić niezwykle cenne narzędzie do identyfikowania sprawców przemocy i ich ofiar, a także zapobiegania tymże patologiom. Doktorant zauważył także że w rezultacie patologicznej interakcji sprawca - ofiara rodzi się swego rodzaju subkultura właściwa środowisku przestępczemu, która może przenieść się w przyszłości na dorosłe życie. W kontekście tych rozważań jawi się także potrzeba stałej aktualizacji prawa związanego z ochroną ofiar i ściganiem sprawców przemocy oraz profilaktyką. Recenzent odnosi się jednakże krytycznie do charakteru opisywanych cech sprawcy i ofiary. Nie istnieje w rozprawie odwołanie się do źródła, a ten fakt wywołuje pytanie czy identyfikacja tych cech ma charakter autorski, jeśli tak to brak jest wystarczającego dowodu merytorycznego na tę rozbudowaną heurzę.

Profilaktyce i prewencji zjawiska cyberprzemocy wobec małoletnich poświęcono rozdział piąty. Przedstawiono w nim działania instytucji państwowych oraz podmiotów pozapaństwowych zaangażowanych w profilaktykę związaną z przemocą w cyberprzestrzeni. Doktorant pozytywnie odnosi się do tych aktywności, wskazując na dobrą współpracę instytucji pozarządowych z policją, wymiarem sprawiedliwości, służbami socjalnymi i placówkami ochrony zdrowia. Twierdzi także, że aktywności te przynoszą wymierne rezultaty, przyczyniające się do zmniejszenia incydentów związanych z cyberprzemocą, większej ochrony ofiar oraz skuteczności w ściganiu sprawców. Wychodząc z takiej konstatacji Pan mgr Kordalewski przedstawił propozycje zmierzające do doskonalenia ochrony małoletnich przed cyberprzemocą. W piętnastu propozycjach, ogólnych i szczegółowych zawarte są rekomendacje dla systemu edukacji, rodziców, instytucji ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Uznając zasadność przedstawionych propozycji, wartości rozprawy dodałoby zaproponowanie w jaki sposób dokonać implementacji tych postulatów. W rzeczywistości społecznej najczęściej wiemy jaki powinien być zbliżony do modelowego stan rzeczy. Mamy natomiast trudności w odpowiedzi na pytanie w jaki sposób, jakimi siłami i środkami należałoby się posłużyć, aby zasadny pomysł lub postulat został implementowany do rzeczywistości społecznej, a w przypadku problematyki objętej zakresem pracy, do cyberprzestrzeni.

Rozdział szósty Monitorowanie bezpieczeństwa małoletnich w cyberprzestrzeni jest najbogatszy poznawczo. Ponadto, z perspektywy wkładu Doktoranta w dorobek nauk o bezpieczeństwie, podrozdział zawierający charakterystykę badań własnych, stanowi istotę dysertacji doktorskiej. W przedmiotowym przypadku, wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Badaniami objęto 369 respondentów, młodzież w wieku 15-18 lat w dwóch zespołach szkół. Zastosowany kwestionariusz zawiera pytania zamknięte oraz półotwarte. Wnioski z badań, które są rezultatem analizy odpowiedzi kwestionariusza, wydają się właściwe, chociaż zauważalne jest niewykorzystanie w pełni materiału badawczego, jak chociażby danych socjologicznych, o które pytani w kwestionariuszu ankiety. Wartości

dysertacji dodałoby z pewnością bardziej panoramiczne i przyczynowo-skutkowe wykorzystanie materiału empirycznego. W pewnym sensie za niedokończoną należałoby uznać myśl o konieczności, jak to określił Doktorant „można wyciągnąć kilka praktycznych rekomendacji dla poprawy bezpieczeństwa małoletnich w cyberprzestrzeni” (s.185). Ten tok rozumowania należałoby rozwinąć i systemowe praktyczne rekomendacje formułować, gdyż taki jest sens postępowania badawczego na poziomie dysertacji doktorskiej. Postulaty takie zostały sformułowane, ale w odniesieniu do działań policji w podrozdziale Współpraca policji i organizacji pozarządowych na rzecz bezpieczeństwa małoletnich w cyberprzestrzeni.

W Zakończeniu Pan Kordalewski stwierdza, że potwierdziła się w toku jego badań hipoteza główna i hipotezy cząstkowe, chociaż nie można dostrzec deklaracji dotyczącej rozwiązania problemu badawczego. Rekomenduje także w przyszłych badaniach naukowych i publikacjach unikanie heurystyk pozornych, jak chociażby „rozwój cyberprzestrzeni ma istotny wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa i jednostek” (s.196).

Niezależnie od krytycznych uwag i sugestii recenzującego stwierdzam, że materiał badawczy i formułowane wnioski przedstawione są w sposób logiczny i przejrzysty, na co wpływa między innymi zakończenie każdego rozdziału częścią wnioskującą. Doktorant odnosi się do efektów swojego postępowania badawczego, nakreślonego w rozdziale metodologicznym.

Dysertacja stanowi oryginalne i interesujące osiągnięcie naukowe, chociaż wywód mógłby być wzmocniony wypowiedziami ekspertów, w tym nauczycieli i policjantów. Twierdzą, że Doktorant osiągnął założone cele badawcze, rozwiązał problemy i zweryfikował hipotezy, wzbogacając w ten sposób dorobek teoretyczny nauk o bezpieczeństwie. Bazę źródłową rozprawy stanowią: akty prawne – 23; wydawnictwa zwarte – 37; artykuły – 60; zasoby Internetu – 21. Wywód w dysertacji wzbogacają: tabele – 4; wykresy – 59; rysunki – 5; aneksy – 2.

W oparciu o wyżej przedstawione opinie stwierdzam, że w moim przekonaniu rozprawa doktorska mgr. Konrada Stanisława Kordalewskiego jest oryginalnym dokonaniem naukowym, spełniającym wymagania kryteriów zawartych w art. 13 ust.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r. poz. 1789 z poz. zm.), w związku a artykułem 179 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku – przepisy wprowadzające Ustawę - Prawo o szkolnictwie o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 r., poz. 1669). W związku z powyższym przedkładam Senatowi Akademii Policji w Szczytnie wniosek o dopuszczenie Pana mgr. Konrada Stanisława Kordalewskiego do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.